

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ФОРМИ ПРИМИРЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

На превеликий жаль, розгляд і вирішення спорів в судовому порядку, зазвичай, є процесом тривалим, а часто – ще й витратним. У зв'язку із цим все більшої актуалізації набуває питання примирення сторін спору, що стає у нагоді при забезпеченні позасудового захисту прав, свобод та інтересів, а також, у разі звернення до суду за подібним захистом, сприяє його пришвидшенню і розвантаженню судової системи.

На сьогодні у вітчизняному цивільному процесуальному законодавстві закріплено положення, що забезпечують досудове врегулювання спору, врегулювання спору за участю судді, укладення і затвердження мирової угоди, встановлюють обов'язок суду сприяти примиренню сторін тощо.

Проте законодавець не визначає, що саме слід вважати примиренням у цивільному судочинстві і не окреслює його процесуальних форм. Тому науковці посідають різні позиції при вирішенні відповідного.

Так, цікавий підхід до типізації примирних процедур в цивілістичному процесі аргументувала О. М. Здрок, серед яких можна назвати ті, які можуть бути застосовані після відкриття судом провадження у справі: 1) класична процедура укладання мирової угоди; 2) активне судове посередництво, інтегроване в юрисдикційну діяльність суду; 3) активне судове посередництво, диференційоване від юрисдикційної діяльності суду; 4) делеговане судове посередництво [3, с. 7].

Усі такі процедури тією чи іншою мірою можуть застосовуватися і в нашій державі.

С. Я. Фурса свого часу підкреслювала: українське законодавство передбачає можливість вирішення спору мирним шляхом, зокрема, через укладення мирової угоди у цивільному судочинстві [8, с. 6].

А. Г. Гулик наполягає на тому, що ЦПК України «знає тільки одну примирну процедуру – урегулювання спору за участю судді», хоча і застерігає: не зважаючи на нормативне закріплення лише цієї процедури, розмірковуючи про можливу систему примирних процедур, не можна нею обмежуватися [2, с. 185].

На думку, Є. В. Куницького, примирення сторін у цивільному процесі може відбуватися у чотирьох процесуальних формах:

- 1) мирова угода;
- 2) відмова від позову, заяви (скарги);
- 3) визнання позову, скарги;
- 4) відкликання заяви (скарги) або залишення позовної заяви без розгляду з ініціативи позивача [4, с. 20].

Частково можна погодитися з аргументами до наведених підходів щодо процесуальних форм примирення в цивільному судочинстві. Проте, вбачається, законодавець не обмежує примирення лише однією процедурою. З приводу ж розширеного погляду на примирні процедури зацентруємо, що ми виходимо з позиції обов'язкової наявності взаємної домовленості між сторонами задля забезпечення примирення між ними. Усупереч цьому, наприклад, при визнанні позову відповідач погоджується з вимогами позивача повністю або частково, внаслідок чого «йде на поступку», водночас, позивач не вчиняє йому назустріч жодних дій [1, с. 141].

Деякі науковці вважають, що мирова угода не є примірною процедурою, а процесуальним результатом примирення як деякого процесу, що, найчастіше, має тривалий характер [12, с. 276].

Дійсно, у вузькому значенні, мирова угода є домовленістю сторін цивільної справи, яка набуває ознак процесуального результату примирення тільки у разі її затвердження судом. Проте, на наш погляд, у процесуальному законодавстві мирова угода розглядається у дещо ширшому значенні, позначаючи весь процес укладення та затвердження відповідної домовленості

сторін цивільної справи. Хоча, беззаперечно, точніше позначати відповідну форму примирення як укладення та затвердження мирової угоди.

З огляду на зазначене, вважаємо, процесуальними формами примирення в цивільному судочинстві, закріпленими на сьогодні на законодавчому рівні, є: врегулювання спору за участю судді та укладення і затвердження мирової угоди.

Відразу наголосимо, що указані процесуальні форми примирення не є взаємовиключними. Сторони можуть скористатися однією з них, поєднати одну з указаних форм із позасудовою процедурою примирення, використати спочатку одну, а потім, якщо не дійшли згоди, в подальшому – звернутися до іншої, хоча і з певними, передбаченими законом обмеженнями.

Ще звернімо увагу на те, що й дотепер вчені не можуть дійти одностайності у тому, чим є врегулювання спору за участю судді. Одні стверджують, що відповідна процедура є судовим розглядом справи, альтернативною позовному провадженню судовою процедурою, самостійним видом провадження цивільного судочинства [5, с. 51, 54]; другі наполягають, що провадження щодо врегулювання спору за участю судді слід визнавати стадією цивільного судочинства [10, с. 413]; треті знаходять спільні риси врегулювання спору за участю судді із медіацією і консиліацією, однак доходять висновку, що як такі ця процедура не може бути кваліфікована [11, с. 198–199]; деякі вважають, що введенням законодавцем врегулювання спору за участю судді фактично запропоновано новий вид медіації [9, с. 98]; інші доводять, що указане врегулювання спору є самостійною процедурою примирення, яка відбувається в межах судового розгляду, при цьому відзначаючи, що не всі принципи цивільного судочинства реалізуються під час процедури врегулювання спору (зокрема, принципи гласності, змагальності сторін, фіксації процесу тощо) [6, с. 571, 575]; є й такі, які наполягають на специфічності цієї процесуальної процедури в межах судового розгляду, що уособлює в собі усі необхідні риси примирної процедури, проте має свої ключові відмінності [7, с. 25].

Ми приєднуємося до думки щодо деякої подібності врегулювання спору за участю судді із присудовими медіацією і консиліацією, але також наполягаємо на самостійності відповідної процесуальної форми примирення, яка проводиться за правилами, визначеними ЦПК України, однак поза межами судового розгляду. Однак при цьому врегулювання спору за участю судді не стає альтернативним і самостійним видом цивільного судочинства, оскільки призначається в межах відкритого провадження у цивільній справі, хоча і є підставою для його зупинення. Не можна вважати таку процедуру і стадією цивільного судочинства, адже для її проведення провадження у справі зупиняється і врегулювання проводиться поза його межами. Тому можна вести мову про призначення врегулювання спору за участю судді в процесі провадження у цивільній справі, проте проведення цієї процедури – уже поза його межами.

Таким чином, не зважаючи на наявність нормативних приписів, які регламентують врегулювання спору за участю судді та укладення і затвердження мирової угоди, правове регулювання таких процесуальних форм потребує подальшого удосконалення задля запобігання правовій невизначеності, забезпечення належної практичної їх реалізації, гарантування ефективного захисту порушених, невизнаних і оспорених прав, свобод та інтересів.

Список використаних джерел:

1. Бичкова С. С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження: монографія. Київ: Атіка, 2011. 420 с.
2. Гулик А. Г. Примирні процедури як одна з можливих форм оптимізації цивільного судочинства. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 184–188.
3. Здрок О. Н. Примирительные процедуры в цивилистическом процессе: автореф. дис. ... д-ра юрид наук: 12.00.15 – гражданский процесс; хозяйственный процесс; арбитражный процесс. Минск, 2019. 52 с.
4. Куницький Є. В. Інститут примирення сторін у цивільному процесі України: дис. ... д-ра філософії: 081 – Право. Київ, 2021. 177 арк.

5. Лесько А. О. Врегулювання спору за участі судді: проблеми і перспективи. *Правова держава*. 2019. № 34. С. 48–56.

6. Татулич І. Ю. Врегулювання спору за участю судді – примирювальна процедура в цивільному судочинстві. *Modern achievements of EU countries and Ukraine in the area of law: collective monograph* / Editorial board: T. Borowiak, A. Wróbel, T. Kolomoiets. Wloclawek, 2020. P. 1. С. 565–583.

7. Тиханський О. Б. Врегулювання цивільного спору за участю судді в цивільному судочинстві України: дис. ... д-ра філософії: 081 – Право. Київ, 2020. 252 с.

8. Фурса С. Медіація в Україні: актуальні питання теорії і практики та необхідність законодавчої регламентації. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2014. № 1 (99). С. 5–8.

9. Фурса С. Я., Фурса Є. І. Врегулювання спору за участі судді – новий зміст медіації. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 2. С. 97–101.

10. Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / Берестова І. Е., Бичкова С. С., Білоусов Ю. В. та ін.; за заг. ред. Василюк Н. В., Гулька Б. І., Кота О. О. К.: «Дакор», 2021. 1028 с.

11. Цувіна Т. А. Впровадження інституту присудової медіації як перспективний напрямок реформування цивільного процесуального законодавства України. *Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф.* (Київ, 7 липня 2017 р.). Київ: ВД Дакор, 2017. С. 195–200.

12. Чекмарева А. В. Примирительные процедуры в цивилистическом процессе: опыт правоприменения и перспективы развития. *Примирительные процедуры в цивилистическом праве и судопроизводстве: сб. материалов Междунар. науч.-практ. конф.* Ч. 1. Санкт-Петербург: Астерион, 2019. С. 273–278.